

SOSYAL SİGORTALARIN KİŞİLER AÇISINDAN KAPSAMINA İLİŞKİN BAZI HALLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

5510 sayılı SSGSSK'dan önce farklı hukuki statülerde çalışanların sigortalılığı farklı sosyal sigorta mevzuatları ile sağlanmaktaydı. 5510 sayılı kanun sosyal sigortada çok yasadan tek yasaya geçişi öngörmüş ve kural olarak tüm çalışanların sosyal güvenliğini aynı kanun içerisinde düzenlemeye çalışmıştır. Bu çerçevede hizmet akdi ile bir veya birden fazla işveren tarafından çalıştırılanlar daha önce 506 sayılı kanun kapsamına girmektedirken, 5510 sayılı kanunda md.4/1-a bendine göre, hizmet akdine bağlı olmaksızın kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar daha önce 1479 sayılı kanuna göre sigortalı sayılırken 5510 sayılı kanun uyarınca md.4/1-b bendi gereğince ve kamu görevlileri daha önce 5434 sayılı kanun uyarınca sigortalı olarak ele alınırken 5510 sayılı kanunda md.4/1-c bendine göre sigortalı olarak sayılmışlardır. Ayrıca 5510 sayılı kanunda bazı sigorta kollarının uygulanacağı sigortalılar 5. maddede, 5510 sayılı kanuna göre sigortalı sayılmayanlar, diğer bir ifadeyle sosyal sigortaların kapsamı dışında kalanlar 6. maddede düzenlenmiştir.

a) Sigortalı sayılmayanlara ilişkin hükümlerle ilgili bazı değerlendirmeler

5510 sayılı kanunda sigortalı sayılmaya ilişkin çok sayıda istisna hükmüne 6. maddede yer verilmiş olup, ilgili hüküm uyarınca “işverenin işyerinde ücretsiz çalışan eşi” (md.6/1-a) ile “aynı konutta birlikte yaşayan ve üçüncü derece dahil bu dereceye kadar hısımlar arasında ve aralarına dışardan başka kimse katılmaksızın, yaşadıkları konut içinde yapılan işlerde çalışanlar” (md.6/1-b) sigortalı sayılmamıştır.

aa) İşverenin ücretsiz çalışan eşi

Ücretsiz çalışan eşin sigortalı sayılmaması (SSGSSK md.6/1-a), aile hukuku ile ilişkilendirilmektedir. Zira Türk Medeni Kanunu uyarınca “Eşler birlikte yaşamak, birbirine sadık kalmak ve yardımcı olmak zorundadırlar” (md.185/III). İlgili hükümden hareketle aile birliğinin yaşam düzeyini yükselmek amacını taşıdığından ötürü işverenin işyerinde ücretsiz çalışan eşi sigortalı sayılmamıştır.

5510 sayılı SSGSSK'nın değerlendirilen hükmü ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken konu işverenin ücretsiz çalışan eşinin kapsam dışında kalması ancak eşler arasında resmi nikahın varlığı halinde söz konusu olabileceğiyle ilişkilidir. Resmi nikahın söz konusu olmadığı, eşlerin imam nikahı yahut herhangi bir nikah birlikteliği bulunmaksızın beraber yaşamayı tercih ettiği hallerde, SSGSSK md.6/1-a hükmü uygulama alanı bulamayacaktır.

Öğretide SSGSSK md.6/1-a hükmünü daha dar yorumlayan ve eşin çalışmasının günlük yaşam deneyimlerine göre ücret karşılığında yapılabilecek bir nitelik taşıması halinde ücret kararlaştırılmamış olsa dahi eşler arasında bir iş sözleşmesinin varlığının kabul edilmesi gerektiğini ve bu itibarla eşin sigortalı sayılmasının daha uygun olacağını isabetli olarak ifade eden görüşlerle karşılaşılmaktadır. Nitekim işçi olmak için ücret almak koşul iken, sigortalı olmak için ücret alma koşulu bulunmamaktadır. Bu itibarla ücret almayan eş ifadesi, aile hukukuna özgü eşler arasında yardım yükümünü yerine getiren eş olarak sınırlı bir yoruma tabi tutulmalıdır.

bb) Konut içinde yapılan işlerde çalışanlar

Konut içinde yapılan işlerde çalışanlar, 5510 sayılı kanun md.6/1-b. bendi gereğince sigortalı sayılmamıştır. Ancak bunun için kişilerin aynı konutta yaşaması ve üçüncü dereceye kadar (üçüncü derece dahil) hısımlar arasında ve aralarına başka kimse katılmayarak yaşadıkları konut içinde işin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Söz konusu hükmün getiriliş amacı, aile ekonomisi çerçevesinde yapılan işlerde çalışanları işçi olarak görmenin ve onları çalışma mevzuatına tabi tutmanın gerçekçi bir davranış olmayacağı gerekçesiyle açıklanmaktadır. Bir bütünü oluşturan aile içinde aile reisini işveren, diğer aile fertlerini ise işçi saymanın sosyolojik gerçeklere uymadığı ifade edilmektedir. Bu nedenle gerek İş Kanunu (md.4/1-d) gerek sosyal güvenlik mevzuatı, konut içinde birlikte çalışan hısımları, belli bir dereceye kadar kapsamına almamıştır.

b) Ev hizmetlerinde çalışanların sigortalılığı

Ev hizmetlerinde çalışanlar aslında 5510 sayılı SSGSSK md.6/1-c. bendi gereğince sigortalı sayılmamaktadır. Ancak kanunun ilk halinde 'ücretle ve sürekli olarak çalışanlar hariç' ibaresine yer verilmişti. Diğer bir deyişle ücretle ve süreli çalışanlar, sosyal sigortaların kapsamında yer almaktaydı. Ancak ücretle ve sürekli çalışanlardan hangi hususunun anlaşılması gerektiği sorusu gündeme gelmiştir. Her ay evde haftanın sadece bir günü çalışanlar da sigortalı sayılabilecek miydi? O dönem Yargıtay verdiği kararlarla soruna çözüm getirmeye çalışmıştır. Yargıtayın kararlarında¹ belirttiği üzere, süreklilik olgusunun gerçekleşmiş sayılabilmesi için çalışanın haftanın çoğunu ev işlerinde geçirmiş ve çalışmanın bir süre devam etmiş, çalışmanın belli bir yoğunluğa ulaşmış olması gerekmektedir. Ancak daha sonra kanunda değişikliğe gidilmiş ve kanunda yer alan 'ücretle ve sürekli çalışanlar' ibaresi çıkarılmıştır, bu ibarenin yerine '5510 sayılı kanunun ek 9. maddesinin ikinci fıkrası kapsamında sigortalı olanlar ile ücretle aynı kişi yanında ay içinde 10 gün ve daha fazla süreyle çalışanlar hariç' ifadesi getirilmiştir. Kısacası şu husus ifade edilebilir ki, ev hizmetlerinde çalışanlar her ne kadar sigortalı sayılmamışsa da, aynı zamanda istisna öngörülerek ev hizmetlerinde çalışan bazı kişiler sigortalı sayılmıştır.

5510 sayılı kanunda 6552 sayılı kanunla 2014 yılında yapılan değişiklik sonucu, ev hizmetlerinde çalışanlar bakımından bir veya birden fazla gerçek kişi tarafından çalıştırılan ve çalıştıkları kişi yanında ay içerisinde çalışma saati süresine göre hesaplanan gün sayısı 10 gün ve daha fazla olanlar ile aynı veya farklı gerçek kişi yanında 10 günden az çalışanlar olarak ikili bir ayrıma gidilmiştir. 10 günden az çalışanlar uzun vadeli sigorta kolları (yaşlılık, malullük, ölüm) bakımından kapsam dışı bırakılmıştır. Ev hizmetlerinde 10 gün ve daha fazla çalışanlar tam sigortalı sayılırken, 10 günden az çalışanlar kısmi sigortalı (iş kazası ve meslek hastalığı) sayılmıştır. Haklı olarak şöyle bir eleştiri de bulunmaktadır; 10 günden az çalışanlar iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından yararlanırken, 10 günden fazla çalışanlar tam sigortalı sayılarak tüm sigorta kollarından yararlanmaktadır, o zaman SSGSSK md.6/1-c. bendi uyarınca kimlerin sigortalı sayılmayacağını anlamak mümkün olmamaktadır.

¹ YHGK, 05.02.2014, 10-2280/65. Aynı yöndeki diğer Yargıtay kararları için bkz.; Y10HD, 24.10.2014, 20762/20621, Y10HD, 30.01.2015, 26544/1659. Yargıtay bir kararında sürekli veya süreksiz çalışmanın kriteri olarak her haftanın yarısından fazla düzenli olarak çalışılmış olması halinde sürekli çalışmanın varlığından söz edilebileceğini vurgulamıştır (Y21HD, 01.10.2013, 10829/17754).

c) Mevsimlik tarım işlerinde çalışanların sigortalılığı

Mevsimlik tarım işlerinde çalışanlar, haftalık çalışma süresinin çok üstünde çalışmakta olup, iş kazası ve/veya meslek hastalığına yol açabilecek tehlikeli çalışma koşullarıyla ve aynı zamanda düşük ücretlerle karşı karşıyadır. İlgili sektörde kayıt dışı çalışma da oldukça yaygındır.

5510 sayılı kanun ek madde 5 uyarınca tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz olarak çalışanlar, örneği Kurumca hazırlanan ve Kurumca belirlenen ilgili muhtarlık, birlik, kuruluş, il veya ilçe tarım müdürlükleri tarafından usulüne uygun olarak düzenlenip onaylanmış belgeleri ile talepte buldukları tarihten itibaren 5510 sayılı kanun md.4/1-a. bendine göre sigortalı sayılırlar. Bu düzenleme çerçevesinde sigortalı sayılanlar hakkında kısa vadeli sigorta kolları bakımından yalnızca iş kazası ve meslek hastalığı sigortası, uzun vadeli sigorta kolları yönünden ise malullük, yaşlılık ve ölüm sigortası ile genel sağlık sigortası hükümleri uygulanır (ek md.5/4). Bu madde kapsamındaki sigortalılar, 5510 sayılı kanun md.82'ye göre tespit edilen prime esas kazancın alt ve üst sınırı arasında olmak kaydıyla sigortalı tarafından belirlenen günlük kazancın otuz katının % 34,5'i oranında prim öderler. Bunun % 20'si malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları, % 12,5'i genel sağlık sigortası, % 2'si iş kazası ve meslek hastalıkları sigortası primidir (ek md.5/6). Ancak alınacak prim miktarı, ek md.5'in yürürlüğe girdiği 2011 yılı için 82. maddeye göre belirlenen prime esas günlük kazanç alt sınırının on sekiz katı üzerinden belirlenmiş olup, takip eden her yıl için bir puan artırılmak suretiyle prime esas günlük kazanç alt sınırının otuz katını geçmemek üzere prim alınacağı düzenlemesi getirilmiştir (geçici md.29).